

Tilan poetiikka Maarit Verrosen tuotannossa

Sarianna Kankkunen 2021: *Harassing Habitats. Experienced Space in Finnish Contemporary Fiction, a Study on Maarit Verronen*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 221 s. Avoin julkaisu: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7630-1>

Viimeaikaisessa kirjallisuudentutkimuksessa on voimistunut kiinnostus tiloihin ja paikkoihin. Ne nähdään olennaisena osana kirjallisuuden ontologiaa ja siten kirjallisuuden tulkintaa ja analyysiä. 1960–70-luvuilla liikkeelle lähtenyt niin sanottu tilallinen käänne nosti tilallisuuden ja tilaan liittyvän problematiikan etualalle, esiin aikaa ja ajallisuutta tarkastelleen tutkimuksen varjoista. Tämän käänteän vaikutukset näkyvät yhä.

Nyttemmin tilallisen käänteän jälkeisenä aikana vaikuttaa useita erilaisista lähtökohdista tilaan keskittyviä geo-tutkimussuuntauksia, kuten geoestetiikka, geopoetiikka ja geokritiikki. Näissä suuntauksissa kehitellään analyttisiä välineitä kirjallisuuden tilojen tarkasteluun. Myös ekokritiikki ja humanistinen ympäristötutkimus ovat olennaisia näkökulmia kirjallisuuden tiloja tarkastellessa, sillä antroposeenin aikakaudella ja ilmastokriisin keskellä on yhä tärkeämpää tutkia kirjallisia tiloja planetaarisesta, koko maapalloa koskevasta näkökulmasta.

Sarianna Kankkunen kotimaisen kirjallisuuden väitöskirja liittyy tähän kirjallisuuden tiloja ja tilallisuuksia tarkastelemaan tutkimussuuntaukseen. Monografiassaan Kankkunen paneutuu Maarit Verrosen tuotantoon. Hänen mukaansa suomalaisessa nykykirjallisuudessa tilallisuus on yhä keskeisempää, ja Verrosen tuotanto on tästä oivallinen esimerkki. Tutkimuskysymyksenä on, mitä Verrosen kaunokirjallisten teosten tilat tekevät.

Kankkunen väitöskirja on ensimmäinen laaja tutkimus Verrosen tuotannosta. Siitä on aiemmin kirjoitettu yksittäisiä artikkeleja ja pro gradu -tutkielmia. Tutkimuksessaan Kankkunen keskittyy kuuteen romaaniin. Niistä varhaisin on *Pimeästä maasta* (1995). Sen lisäksi romaanit *Luolavuodet* (1998), *Pieni elintila* (2004), *Saari kaupungissa* (2007) sekä *Karsintavaihe* (2008) ja *Kirkkaan selkeää* -dystopiat (2010) saavat rinnalleen kaksi novellia, ”Mökki autiolla rannalla” ja ”Unohtaja” *Kulkureita & Unohtajia* -kokoelmasta (1996). Tutkimuksessa viitataan toki Verrosen muuhunkin tuotantoon.

Väitöskirja tarjoaa uutta tietoa analysoidessaan tarkasti Verrosen proosaa. Kankkunen havainnot ovat oivaltavia, ja hän lukee teoksia monipuolisesti – teosanalyytit ovat antoisia. Sitaatit on käännetty englanniksi ja alkuperäiset suomenkieliset tekstit sijaitsevat alaviitteissä. Tilaan liittyvien analyysien lisäksi Kankkunen pohtii lajikysymyksiä ja Verrosen tuotannon suhteita erilaisiin ilmaisutapoihin ja suuntauksiin, erityisesti realismiin. Kiinnostavaa on myös

se, että Kankkunen ei liitä Kalajoella syntynyttä, Oulussa opiskellutta ja Helsingissä nykyään asuvaa Verrosta pohjoisen saati etelän kirjailijoihin. Hänen mukaansa Verrosten on kirjailija, joka kyseenalaistaa regionalistiset rajat ja dekonstruoi pikemmin kuin toistaa mielikuvia suomalaisesta pohjoisesta ja etelästä.

Kankkunen hyödyntää fenomenologiaa, erityisesti Edward S. Caseyn näkemyksiä, ja jälkistrukturalistista tilantutkimusta, kuten Doreen Masseyta, yhdistellen huomioita myös ekokriittisiin näkökantoihin. Väitöskirjan teoreettinen kehys on hieman yllättävä yhdistelmä, sillä fenomenologinen ajattelu, jälkistrukturalismi ja ekokritiikki sisältävät erilaisia painotuksia esimerkiksi inhimillisten toimijoiden roolista. Kankkusen teoreettisesta valveutuneisuudesta kuitenkin kertoo se, että hän kirjoittaa esiin, miten ekokriittisellä suunnauksella on ollut varauksia suhteessa esimerkiksi humanistiselle maantieteelle ominaisiin käsityksiin ihmiskeskeisestä paikan käsitteestä tai romantisoiduista näkemyksistä erämaasta. Tutkimuksen hieman epätasalaatuiset teoreettiset valinnat saavat perustelunsa Verrosten teosten kautta: Kankkunen käyttää eri teoriaperinteiden käsitteellistyksiä kunkin teoksen erilaisia tilallisia ulottuvuuksia tarkastellessaan.

Väitöskirja sisältää johdannon, yhteenvedon ja neljän käsittelyluvun lisäksi yhden teoreettisiin kysymyksiin keskittyvän luvun. Siinä Kankkunen kehystää valintojaan ja esittelee keskeiset käyttämänsä käsitteet. Niiden perusteluna ovat Verrosten teosten tilalliset erityisyydet. Käsiteryhmiä ovat proto-troopit eli 'tila' ja 'paikka' (*space, place*), tilalliset troopit eli 'rajat' (*boundary*), 'erämaa' (*wilderness*) ja 'koti' (*home*) sekä lajikonventiot kuten 'dystopia' ja 'kartoitus' (*mapping*). Valitut käsitteet kumpuavat siis Verrosten teosten tilallisuudesta, joten ne toimivat yksittäisten teosten analyysissä hyvin käsitteellistäessään toisistaan poikkeavia tilallisuuden tasoja. Ne alleviivaavat kirjallisuuden, kuten Verrosten teosten, kykyä hahmottaa tilallisuutta konkreettisesti ja abstraktisti: metaforisesti, materiaalisesti ja temaattisesti. Väitöskirjan yhtenä tavoitteena on esittää uusia, toimivia tapoja hyödyntää tilallisia käsitteitä nimenomaisesti kirjallisuuden analyysissä. Tutkimuksessa käytössä olevat käsitteet ja lukutavat ovat tuttuja muistakin kirjallisuuden tilallisuutta käsittelevistä tutkimuksista, joten väitöskirja ei niinkään näyttäydy metodisena avauksena. Bertrand Westphalin geokriittinen tarkastelutapa, joka sisältää konkreettisia metodologisia ulottuvuuksia, on suunnattu nimenomaisesti kirjallisten tilojen tarkasteluun – olisikin ollut hedelmällistä lukea Kankkusen näkemyksiä geokriittistä ja väitöskirjan suhteesta siihen.

Lähilukiessaan Verrosten teoksia Kankkunen rakentaa niille tilallista kehikkoa ja yllirajaista kontekstia tuoden esiin teosten liitännäiskohtia niin antiikkiin, moderneihin kansainvälisiin dystopioihin kuin myös suomalaisen kirjallisuuden traditioon. Tämä on väitöskirjassa erinomaisen antoisaa, sillä se laajentaa lähtökohtaisesti suomalaisen kirjallisuuden tarkastelua yli valtion rajojen. Kankkusen tutkimuksen ekokriittinen ote on kiinnostavimmillaan

hänen analysoidessaan Verrosen teosten erämaakuvauksia ekonomadismina. Ekonomadismi-termillä Kankkunen haluaa painottaa sitä, miten Verrosen hylkää perinteiset suomalaiset erämaamaiset kuvatessaan pikemmin kansainvälisiä, globaaleja erämaita. Verrosen erämaakuvaukset kytkeytyvät myös näkemykseen post-pastoraalista. Terry Giffordiin nojaten Kankkunen nimeää post-pastoraalin ominaisuuksiksi tietoisuuden pastoraalin traditiosta mutta samanaikaisen irrottautumisen sille ominaisesta jaosta ihmiseen ja luontoon. Kankkunen esittää kiinnostavan havainnon siitä, että pastoraalin perinteitä reflektovat post-pastoraalit ovat laajemminkin ominaisia suomalaiselle nykykirjallisuudelle.

Nomadismi vaikuttaa Verrosen tuotannon ominaispiirteeltä, sillä monissa tämän teoksissa keskushenkilöt pysyvät liikkeessä ja matkaavat, myös silloin kun teokset kiertyvät kodin ympärille. Kirjailijan teksteissä on kyse kodin pystyttämistä (*homesteading*), jota Kankkunen käsitteellistää Edward S. Caseyn ajatuksiin nojaten: koti pystytetään uuteen paikkaan ja siten kotiin palatessa ei ole kyse vanhaan, tuttuun tilaan saapumisesta. Kankkunen analysoi purkavatkin ajatusta idealisoidusta kodista pysyvyyden tunnussijana. Kotiin liittyvä problematiikka korostuu erityisesti *Pieni elintila* -romaanissa. Se kuvaa matkakertomuksen puitteissa kaikkiaan kolmea erilaista kotiinpaluuta ja yhtä kodin pystyttämistä, jotka kirjoittaja liittää kiinnostavasti antiikin kreikkalaisesta kirjallisuudesta tuttuun *nostos*-tematiikkaan. Teosanalyysi on erinomainen esimerkki siitä, miten väitöskirja parhaimmillaan kuvaa laaja-alaisesti Verrosen teosten tilan poetiikkaa.

Verrosen teoksia tarkastelemalla Kankkunen tuo esiin, miten monipuolisesti kirjallisuus käsittelee tiloja. Kirjallisuuden tiloja tarkkaan analysoimalla kirjoittuvat esiin perinteitä purkavat ja ylläpitävät näkemykset, kontekstuaaliset ja transnationaaliset yhteydet, yhteiskunnalliset ja metaforiset ulottuvuudet sekä subjektin toimijuutta koskevat väittämät tai rajoitukset.

Kaisa Kurikka